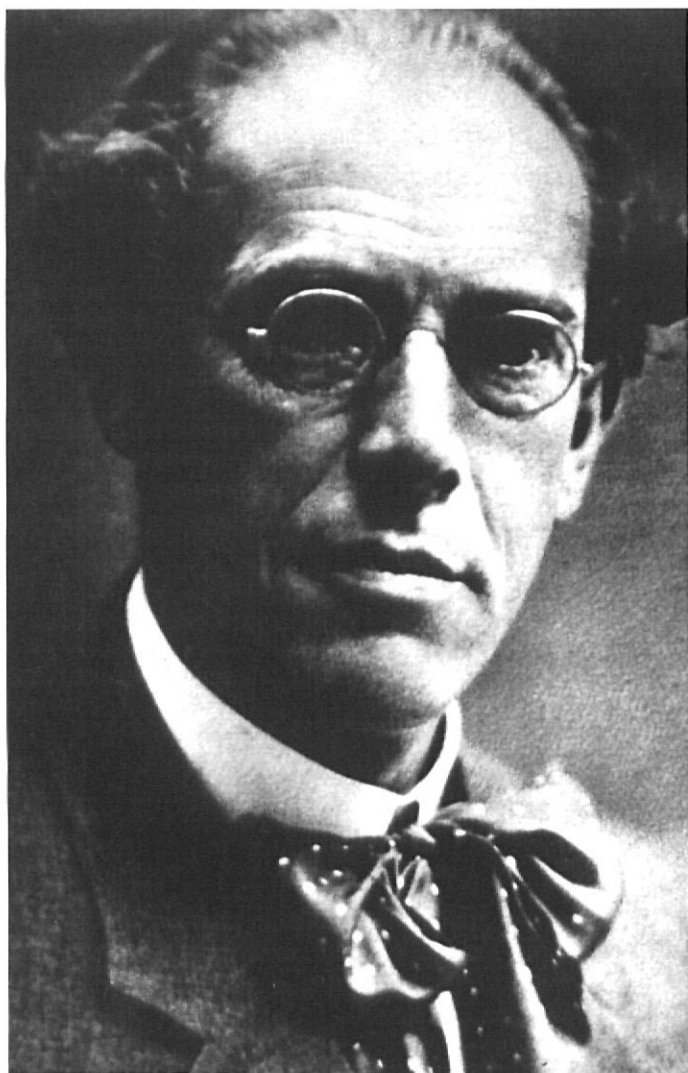

Lletres

La feta del mussol, un Bertrana quasi inèdit

Pep Vila i Glòria Granell

Prudenci Bertrana (Tordera 1867-Barcelona 1941).

El 1908 Prudenci Bertrana pronuncià a Barcelona la conferència «De les bel·leses de la natura i del meu goig», que l'impulsà a escriure el recull *Proses bàrbares*, publicat el 1911. Eren les primeres temptatives d'introduir-se intel·lectualment a la ciutat comtal amb una imatge molt determinada: en el vertigen urbà, ell representava l'essència de la vida austera del camp, era el «solitari rústic» que parlava amb autenticitat de la terra que havia trepitjat. En el nucli literari de la Barcelona del moment, aquest imaginari s'oposava a l'urbs, a la civilitat i, de retruc, a la intel·lectualitat noucentista. Al final del conegut pròleg de *Proses bàrbares*, l'escriptor mostra el seu esperit més provocador cap a la civilitat d'Eugeni d'Ors: «A l'urbs el llenso: que'l frueixi el que sàpiga fruir-lo. Jo espero tranquil la fina ironia civilista». Quan el 1912 es traslladà a Barcelona com a cap de redacció de *L'Esquella de la Torratxa* i *La Campana de Gràcia*, continuà potenciant aquesta aurèola per fer-se un lloc en el panorama literari català amb un clar i estudiat segell personal que es desmarcava explícitament de les tesis del noucentisme. No en va, signava la secció «Ideari bàrbre» d'*El Poble Català*, que inicià el 1914, amb un pseudònim tan antinoucentista com *Roc*.

El conte va ser publicat a l'Almanac de Catalunya de 1929, i no ha estat reeditat mai des de llavors

Identificació amb la natura

La identificació de Bertrana amb la natura és un dels punts del complex mecanisme que regeix la construcció literària en el tombant de segle. La imatge estereotipada de l'escriptor passa per l'autenticitat, el sacrifici personal en nom de l'art, la incomprensió cap a la seva figura com a intel·lectual i la defensa de tot allò proper a la senzillesa natural, per posar alguns tòpics que ell mateix s'ocupava de fer qual·lar. La construcció d'aquesta imatge es cultivà al llarg de tota la trajectòria literària de l'escriptor, i arribà al punt més àlgid amb la publicació de la trilogia *Entre la terra i els núvols* a l'última dècada de la seva vida. Un dels grans encerts d'aquest mecanisme de projecció pública va ser la convenient utilització d'un altre vèrtex en el context adequat. Així, l'amant del bosc, caçador i amic dels pagesos era el Bertrana que podia aportar un major tret diferencial a la seva obra en el gran corpus literari de la Barcelona noucentista, i va ser una de les llances de foc que utilitzà l'escriptor per superar el període de marginació que patiren molts escriptors del modernisme. Posteriorment, però, continuà escrivint molts articles on confluïen el record i la imatge de caçador i amic de la vida rural com a canalitzadors de la necessitat d'explicar la pròpia personalitat amb els matisos convenients. *La feta del mussol* és un clar exemple d'aquest mecanisme literari.

La feta del mussol

El conte es publicà a l'*Almanac de Catalunya* el 1929, i no ha estat reeditat des de llavors. La revista, que sortí per primera vegada al principi de 1926 i es reprengué els anys 1929 i 1930, formà part de les moltes publicacions aparegudes durant la Dictadura de

Un paisatge rural dibuixat amb llapis per Bertrana.

Primo de Rivera que posaven relleu en els temes literaris i artístics davant la impossibilitat de parlar obertament de política. L'*Almanac* publicà textos dels millors escriptors de Catalunya del moment, i els acompanyà de dibuixos i caricatures d'il·lustradors de renom com Passarell, que va elaborar la caricatura de Bertrana que acompanyava el relat, una imatge de l'escriptor que després ha estat reutilitzada en innumbrables ocasions. Com a bona caricatura, el dibuix destaca els trets de Bertrana més lligats a la imatge estereotipada del personatge: un Bertrana seriós, inseparable de la pipa i l'escopeeta. De fons, evidentment, un paisatge rural. És una escena de caça que fa referència al conte que ens ocupa, però que podria il·lustrar una part important de la narrativa bertraniana. Prudenci Bertrana va escriure moltes històries amb la cacera com a marc temàtic, i l'utilitzà sempre com a pretext per elaborar una reflexió moral sobre els comportaments humans.

La passió per la caça

Al retrat personal que fa Aurora Bertrana del seu pare a «Una vida»⁽¹⁾ fa referència a la passió per la caça com una constant en la seva vida. De fet, a *L'Heret* l'escriptor recorda que ja sentia un plaer intens enfonsant la cara en la peça encara calenta que el seu pare portava a casa en arribar de cacera, el mateix goig que experimentà ell mateix més endavant notant a la mà l'animal acabat d'aconseguir. En l'obra de Bertrana la caça va lligada al paradís de la infantesa, a la vida senzilla i autèntica dels camperols dels voltants del mas Esparra, a Santa Coloma de Farners, on la família passava els estius. En directa contraposició trobem la vida adulta, complexa i difícil, sobretot a Barcelona, on el paisatge és tallant i atapeït per la civilització trepidant. Significativament, al primer volum de la seva trilogia autobiogràfica el pas a la vida adulta és expressat amb la caça com a teló de fons: l'esce-

La feta del mussol

Prosa publicada a l'*Almanac de Catalunya*, Barcelona, 1929, p. 12-13

Un definidor ha dit de mi: Res més que un infant que plorava dins la nit. *Em plau. Ai del qui no plori dins la nit! Tan se val que diguéssim, ai del que no hagi estat un poc supersticiós en la solitud de l'home primitiu. I perquè veieu que no m'avergonyeixo d'aquesta feblesa us vaig a contar la feta del mussol.*

Jo tenia divuit anys i llicència de caça del meu pare i del governador civil. Era una tarda brúfola de juliol. Caminava per una vall boscosa, més pròpiament parlant: un clot de sureda. La meua impaciència de caçador aprenent m'ha llençat, abans d'hora, a contravenir la llei, a la tràgica recerca de les perdius novelles. *Jo resultava un home doble, com un personatge de Dostoïwsky [sic]: corria de dret al crim, empenedint-me'n a la bestreta. L'instint feroç de caçador podia més que el meu sentimentalisme de jovincell. Desitjava amb ardor encepegar(1) amb la llocada de perdius que pasturaven per aquells indrets i temia trobar-les. Segurament en comptes de tirar als polls tiraria a la lloca, que pagava més el tret. I els polls, sense el guiatge de la mare, moririen decandits piulant en un racó de bardissa. La meua consciència, plena de remordiments encara infundats, ja em qualificava d'assassí.*

Al fons del sot hi havia una artigota(2) amb dos gavellonets, que atreien els ocells mateix que un engranall.

No portava gos. Hi ha coses que un hom mai gosaria fer-les davant de testimonis. Caminava amb precaució, agotnat(3), l'escopeta al braç, l'ull viu, el dit a punt, el cor palpitant. *En la grogor del rostoll va semblar-ne que hi ovirava l'enemic. Tots els escrúpols que m'astoraven un moment abans s'esvaïren. El jove pàl·lid que s'entendria cantant Las golondrinas, de Bécquer, ja no era allí, restava sol l'home de la jungla carrisquejant-li les dents del plaer de matar i esmicolar. Volaren alguns pardals i algunes pinsares(4) fins als suros propers i el rostoll es presentà al meu esguard net de bestioles i d'emoció.*

Havia fet l'anada per la vinguda! L'ànima i el cos se m'esllanguiren i la xafagor del cap-vespre féu perlejar el meu front. Fume-m'hi, vaig pensar. Encara llavors no havia intimat amb la pipa. Sobre un tou de fullaraca vaig calar la meua cigarreta. Però, de sobte, enfront de mi, en la molsa d'una branca, Déu me valguil, es removia quelcom. Es removia amb una certa parsimònia rítmica, com si saludés la meua presència dedicant-me un seguit d'acataments.

Amb l'arma ja engaltada vaig examinar aquell personatge.

Bé, era un mussol. Sols els mussols d'entre l'animalia bosquetana tenen l'aptesa d'imitar els lacais i gent servil, prodigant reverències.

Foc! Esvaït el fum de pòlvora, vegé el mussol dalt de la branca com si res hagués succeït. Les colors varen pujar-me a les galtes. Foc, per segona vegada. Ara sí, tanmateix que es donà per entès, però volava amb una tal desimboltura -tota la que pot tenir un mussol- que evidentment no li havia fet gran mal.

Fallar dues vegades un ocell aturat ja era massa. El meu honor propi de tirador exigia la revenja. *Com si estés disposat a complaure'm el mussol havia fet volada curta i m'esperava repetint els seus acataments amb finesa, sense rancúnia, oferint-me, generós, el blanc de la seva pitrera ben digna d'una condecoració. Us confesso que vaig apuntar-lo posant-hi els cinc sentits. I no oblidaré mai més, per anys que visqui, el què, llavors, vaig presenciar. Els meus perdigons havien obert un esvoranc circular en els ramatges dels suros i enmig d'aqueixa foradada, dret, impertèrrit, àdhuc m'atreveria a dir somrient, restava ell, insinuant, encara, el seu gest empalagós de cortissania.*

M'arbora aqueixa ràbia imbècil dels que es rebel·len contra les coses sobrenaturals. Una altra guinyada llarga i l'altre canó. Ni una ploma li va caure. Volguí contemplar-lo de prop. Estaria sagnant, escoltant-se i es mantindria test per un miracle. A deu passes, el seu esguard profund i reflexiu d'ocell noctàmbul va aturar-me.

Un cop, en la meua infantesa, en el pati del col·legi, havia trobat una baldufa. Volia apropiarme-la. Recordo que després de negar tímidament la troballa, el director que m'interrogava, va mirar-me talment que em féu abaixar el cap avergonyit i penedit de la meua acció i de la meua mentida. Ara veia els ulls verds del brau doctor en dret canònic reflectit en els ulls del mussol i això era tan inaudit que m'exasperà com una bufetada.

Dos cartutxos més, dos espetecs horrisons(5) que feren tremir les solituds de la muntanya, una pluja de fulles, uns glops de fumera emperesint-se en la humitat del brancam i les rodones nines del mussol fites en les meves amb la tossuderia d'un jutge acusador.

Un calfred de basarda substituï les meves energies.

Ja no combatia enfollit contra els poders ocults, em deixava guanyar per ells. Una resquícia d'amor propi va aturar-me de juntar les mans, flectar els genolls i demanar perdó. L'ombriva cloturada esdevingué sonora de petites veus que clamaven venjança. En la foscor dels paratges emboscats eixien gemes i esvolteraguements i obres disformes venien a mi enfollonides i amenaçadores. Jo em feia la il·lusió de reconèixer les meves víctimes com tants i tants homes despòtics, tirans i sanguinaris les han reconegudes en llurs pesombres, (6) agonies i desesperacions, si hem de creure la història i la tradició. Les lleis naturals s'havien alterat per advertir-me que els meus actes tenien una transcendència en el món de les bèsties com mai podia sospitar. I que no tot finia en la cassola ni en el ast com creuen la majoria dels qui com jo vessen la sang contra dret i justícia.

I ara dieu-me si davant aquests fets rars de la vida, hi ha motiu raonable perquè us tirin en cara que heu plorat dins la nit.

Prudenci Bertrana

Notes

- (1) El DCVB dona *encepegar* com a variant del verb *ensepegar*.
- (2) «Tros de terra arrabassat profundament i amb arbúcia cremada, en preparació per ésser semblant de bell nou» (DCVB).
- (3) *Agotnar-se*: «Ajupir-se, especialment darrere una mata, un marge, per no ésser vist, a l'aguait».

(4) Segons el DCVB, la «pinsara» és un cert ocell de pas.

(5) *Horrisons*: que sona horridament, d'una manera esgarifosa.

(6) *Pesombre*: «malson». El DCVB documenta aquest mot en una obra de Joaquim Ruyra. Segons comenten els seus redactors, «sembla paraula de l'ús purament literari, però Barnils deia que l'havia trobada viva a Beneixama (prop de Biar) i Griera, *Tresor...* la posa com a viva a Ripoll».

El dibuix de Passarell que il·lustrava el relat mostrava un Bertrana seriós, inseparable de la pipa i l'escopeta

Bertrana caçador, en el dibuix de Passarell que il·lustrava *La feta del mussol*.

na descriu el moment d'anar a agafar el tren per anar a estudiar a Barcelona, i l'escriptor fixa l'atenció del lector en un vol de perdius que ja no podrà caçar. L'envaeix una forta enyorança d'aquest plaer, representatiu de la manera de viure i veure el món que deixa enrere.(2)

L'element temàtic de la caça, dèiem, normalment és utilitzat per Bertrana amb la finalitat de provocar una reflexió sobre el comportament de les persones. De fet, la utilització d'una anècdota, sovint banal, elevada a categoria en forma de reflexió és un tret característic de la prosa de l'escriptor, ja en les primeres narracions publicades a la Girona del tombant de segle. Quan el pretext va lligat a la vida rural, la reflexió generalment es converteix en una defensa de la vida austera com a vehicle per

aconseguir la pau d'esperit i acollir les vacil·lacions interiors, directament oposada a la vida frenètica —i sovint benestant— dels nuclis urbans. Així ho exposa, per exemple, al conte *Les barraques dels carboners*, inclòs a *Proses bàrbares*: «Rodegeu-vos de comoditats! Serà en và: l'ambient de neurosi, de lluita i d'intranquil·litat que munta del carrer sorollós, se us filtrarà per tot, us derà mal viure».(3) Si el vehicle argumental se centra concretament en la caça, la reflexió corresponent acostuma a girar entorn de la dualitat interior de les persones, exemplificada en el sentiment contradictori que experimenta el caçador, entre el goig i la traïció. Bertrana sent la necessitat de justificar constantment la seva afició mitjançant la literatura, i ho fa expressant les dues cares de la moneda: si bé la vincula-

ció a la caça reafirma la seva personalitat d'home ferreny, li produeix també la inseguretat pròpia de tot acte moralment posat en dubte.

Una reflexió moral

La feta del mussol exemplifica clarament el recurs literari de Bertrana de convertir en reflexió moral una experiència de caça. L'impulsa a escriure-la la definició que fa un crític de la seva personalitat literària. Bertrana, que amb una meticulositat sorprenent retalla, guarda i enganxa en llibretes (simpàticament titulades per ell «Llorers i Pinyes») totes les crítiques que rep com a escriptor, vol fer explícit per què, com diu el periodista, és com «un infant que plora dins la nit». La necessitat d'explicar-se, vinculada a una sensació de ser incomprès, és una de les característiques de la seva obra, i més el 1929, a dos passos de la publicació de *L'Hereu* i per tant en ple procés de reelaboració literària de la seva vida.

Amb aquest objectiu, l'escriptor regala una història al lector per justificar l'origen de les seves febleses, que, com la solitud i la por que sent un infant en la foscor, van lligades a les sensacions més essencials de l'home primitiu.

Situa la història als seus divuit anys, ja amb llicència de caça, una tarda de juliol. En aquest marc, el jo narratiu sent la dualitat que li provoca habitualment la cacera, una dualitat que compara als complexos personatges de Dostoiewsky.(4) Vol i dol: sent remordiments encara infundats abans de prémer el gallet i alhora es deleix per començar a disparar. La dualitat interior del personatge és descrita diferenciant dues parts de si mateix en aquests anys de joventut: d'una banda, l'escriptor novell, l'artista sensible que admira Bécquer; de l'altra, l'amant del

sagrada. Tot el seu passat d'heren es reevocava,
 va, bullia, encrespant-se tumultuos i ardent
 en la memòria. Era necessari donar-li son-
 tida car podia fer-li esclatar les parets del crani, al va-
 por d'aigua ~~que s'escalfava~~ ^{pot fer esclatar les d'una caldera} massa pressió. Es proposà
~~descriure~~ d'escriure el poema sense l'uni-
 mador de la seva llibertat absoluta. La
 puríssima gaubana, el ~~la~~ coratge, els seus
 amon innocents ~~de la~~ ^{de la} seua primera ~~comp~~
 de juvenesa. Comença per evocar als seus
 company, els braços sospirats de Sant Mar-
 tí de les. Secces d'una cordosa epica, niesta
 en temeritat i en fortitud; també l'adhe-
 sio davant del perill. I d'engrescament
 de veure com anaven sorgint al lluny,
 i s'atañan en, creixien i palpitaven vivificats

La lletra de Bertrana en un fragment manuscrit de *L'impenitent*.

bosc, els camperols i la vida de la natura que sent un fort plaer amb l'escopeta a la mà.

Literàriament la narració té alguns trets característics de la prosa bertraniana. En primer lloc, el gran encert en les descripcions, ja que aconseguix posar el lector en situació i observar la figura i posició del personatge amb un gran detall, com si n'observéssim un retrat o una pintura: «caminava amb precaució, agotat, l'escopeta al braç, l'ull viu, el dit a punt, el cor palpitant»; hi apareix també un punt d'humor irònic molt propi de l'autor («No portava gos. Hi ha coses que un hom mai gosaria fer-les davant de testimonis»), i la humanització de personatges animals, en aquest cas un mussol que es presenta al caçador amb reverències còmiques i burlesques. El tret més destacable, però, és la capacitat d'introduir el lector en el món interior del jo narratiu i extreure'n una reflexió sobre l'ésser humà.

Un record d'infantesa

Per il·lustrar els sentiments del personatge, que parla en primera persona i que pretesament és el mateix escriptor, l'autor recorre a un record d'infantesa, i per tant ens situa en el segon *flash-back* de la narració. La mirada del mussol després de ser disparat és comparada a la del professor que de petit havia atrapat Prudenci dient una mentida, i el fa sentir igual d'avergonyit. Quan després de rebre dos trets més l'animal continua inalterable, nota «les rodones nines del mussol fites» en les seves «amb la tosuderia d'un jutge acusador». El punt central de la història és l'angoixa interior que sent el personatge i que condueix a la corresponent reflexió final. Tot allò d'inexplicable i sobrenatural que té la situació es tradueix en l'aparició de tots els fantasmes interiors del jo narrador en forma de víctimes de cacera. El personatge es troba cara a cara amb la seva pròpia persona, es

qüestiona la pròpia moralitat i pren consciència de si mateix, amb la por i la vulnerabilitat d'un infant en la foscor: és la solitud de l'home davant el seu impuls més primitiu.

Bertrana despulla el seu jo narratiu davant el lector i li desvetlla les seves febleses i dubtes. La certesa o no de l'experiència, evidentment, no té importància. Allò important és la capacitat literària per expressar magistralment els sentiments del personatge i provocar una reflexió en el lector sobre els límits del comportament humà. Una reflexió que va més enllà dels paràmetres espacials i temporals d'aquesta història.

Pep Vila i Glòria Oranell són filòlegs.

Un dibuix a la ploma de Bertrana.

Notes

- (1) BERTRANA, Aurora, «Una vida. Estudi biogràfic», dins BERTRANA, Prudenci, *Proses bàrbares*, Ed. Vergara, Barcelona, 1965, p. 9-98.
- (2) BERTRANA, Prudenci, *L'heren*, Llibreria Catalònia, Barcelona, 1931, p. 99-100.
- (3) BERTRANA, Prudenci, *Proses bàrbares*, Societat Catalana d'Edicions, Barcelona, 1911, p. 119.
- (4) A la biblioteca personal de Prudenci Bertrana (conservada al Fons Bertrana de la Universitat de Girona) es troben edicions de *Crin i càstig* i *El somni de Ponche*, de Dostoievsky, dels anys 1928 i 1929, i altres llibres de l'autor rus de la dècada dels vint. Per tant, en el moment d'escriure aquesta història Bertrana tenia recent la lectura d'aquest escriptor i la profunda anàlisi que fa de la psicologia dels personatges.